

XV Keskusteluntutkimuksen päivät, 17.–18.3.2016, Turun yliopisto

Läsnäolo vuorovaikutuksessa

Abstraktit

Läsnäolon ja osallistumisen kielelliset keinot, s. 4–7

Helisten, Marika

Paluukäytännöt kasvokkain tapahtuvassa arkikeskustelussa

Ihalainen, Laura; Savijärvi, Marjo

Läsnäolo esittävän taiteen harjoituksissa

Koivisto, Aino

Uutisartikkelien yhteistyöhakuinen ja vastustava käyttö uutisten kerronnassa

Salonen, Salla

Henkilöviittaukset keskustelussa – tuttu vai vieras referentti?

Läsnäolo oppimistilanteissa, s. 8–10

Kääntä, Leila

Läsnäolon ja osallistumisen moninaiset muodot luokkahuonevuoro-vaikutuksessa

Peltonen, Pauliina

Vieraskielisen puheen sujuvuuden tarkastelua: metodologisia haasteita

Piirainen-Marsh, Arja; Lilja, Niina

Läsnäolon ulottuvuudet: älypuhelin oppimistoimintaa jäsentämässä

Läsnäolo ammatillisissa tilanteissa, s. 11–13

Kaikkonen, Suvi

Myyjän käyttämä signaali-imperatiivi deržite venäjänkielisessä vuorovaikutuksessa

Uusitupa, Milla

Läsnäolon merkitseminen parturi-kampaamokeskusteluissa

Lindholm, Camilla

Itsen ja toisen välissä: monenkeskinen vuorovaikutus ja dementia

Läsnäolo institutionaalisissa tilanteissa, s. 14–16

Svinhufvud, Kimmo

Yhteisen kohteen määrittely opintopsykologin vastaanotolla: Opiskelijan ongelma kehollisena ja visuaalisena objektina

Nissi, Riikka

Henkilöstökoulutuksen näyttämöllä: Toimintakehykset ja niihin osallistuminen liminaalitalan rakentumisessa

Tulkkaus ja läsnäolo, s. 16–18

Kinnunen, Tuija

Läsnäolon merkitys tulkkauksessa

Määttä, Simo

Läsnäolo ja yhteisymmärtäminen kuulustelun puhelintulkkauksessa

Paananen, Jenny; Leminen, Anni-Kaisa

Tulkin läsnäolo yleislääkärin vastaanotolla

Teknologia ja läsnäolo, s. 19–23

Johansson, Marjut

Vuorovaikutusjärjestys verkkokeskusteluissa: Osallistuminen ja toimintakehykset vertailussa

Kohonen-Aho, Laura

Sosiaalinen läsnäolo ja vuorovaikutus virtuaalimaailmoissa

Kääntä, Liisa

Hämäävä itse – läsnäolon ulottuvuuksia institutionaalisessa verkkokeskustelussa

Savolainen, Irina

Kuulijuuuden osoittaminen tietokoneavusteisesti tuotetun puheenvuoron aikana

Läsnäolo perheen toiminnoissa, s. 24–26

Huhtamäki, Martina

Vetäytyminen monenkeskisessä keskustelussa

Keisanen, Tiina; Rauniomaa, Mirka; Siitonen, Pauliina

”Meehän papan tykö poimiin” Osallistuminen toimintavaiheiden välisissä siirtymissä perheen metsäretkellä

Päiviö, Pia

Läsnäolo ja sen funktiot kolmenvälisissä kommunikaatiotilanteissa – mitä on läsnä puolitoistavuotiaiden kaksikielisten kaksosten puheessa?

Läsnäolo ja vuorovaikutuksen haasteet, s. 27–30

Dindar, Katja; Korhokangas, Terhi; Laitila, Aarno; Kärrä, Eija

Autismin kirjon lasten visuaalinen orientaatio vuorovaikutuskumppaneihin pelitilanteessa

Ronkainen, Riitta

Sanaston kehityksen tukeminen sisäkorvaistutetta käyttävien lasten puhe-terapiassa

Stevanovic, Melisa

Dominanssi ja affiliaatio osallistumisen parametreina: Interpersoonallinen teoria ja keskusteluanalyysi vuoropuhelussa

Voutilainen, Liisa; Henttonen, Pentti; Kahri, Mikko; Ravaja, Niklas; Sams, Mikko & Peräkylä, Anssi

Empatia, tulkitseminen ja fysiologiset tunneprosessit psykoterapiassa

Läsnäolon ja osallistumisen kielelliset keinot

Marika Helisten, Oulun yliopisto
marika.helisten@oulu.fi

Paluukäytänteet kasvokkain tapahtuvassa arkikeskustelussa

Esityksessä tarkastelen sellaisia vuorovaikutustilanteita, joissa puhujan pidempi kerrontavuoro tai jokin muu meneillään oleva toiminta syystä tai toisesta keskeytyy. Näissä tilanteissa kerronnan vastaanottajat sekä kertoja itse tuovat ilmi läsnäolonsa, tai sen puuttumisen, monin multimodaalisin keinoin. Toimintalinjan keskeytyminen johtaa ns. sivujaksoon (*side sequence*, Jefferson 1972), johon osallistujat hetkellisesti orientoituvat, kunnes puhuja palaa lopulta kerronnan päälinjaan. Aineistona on noin 18 tuntia englannin- ja suomenkielisiä videoituja arkikeskusteluja, joita tutkin multimodaalisen keskustelunanalyysin menetelmää käyttäen.

Analyysissä kiinnitän huomiota siihen, 1) miten sivujakso alkaa, eli miten puhuja ajoittaa vuoronsa ja miten hän tuottaa sen multimodaalisesti, ja 2) miten sivujakso saatetaan päätökseen, jotta keskeytynyt toiminto voisi jatkaa. Lisäksi kiinnitän huomiota erityisesti siihen, 3) miten varsinainen paluu keskeytyneeseen toimintalinjaan tapahtuu. Aineistosta on löydettävissä systemaattisia paluukäytänteitä eli toistuvasti esiintyviä kielellisiä muotoja ja kehon käytänteitä, joiden avulla puhujat palaavat keskeytyneeseen toimintalinjaan. Tällaisia käytänteitä ovat mm. tietyt diskurssipartikkelit, kuten *mut(ta)* ja *nii(n)* suomenkielisessä aineistossa tai *anyway* ja *but* englanninkielisessä aineistossa. Muita paluukäytänteitä ovat leksikaalisten elementtien kierrättäminen (*recycle*) paluulausumassa (*resumption utterance*) sekä moninaiset keholliset liikkeet, eleet ja orientaatiomuutokset ennen varsinaista paluulausumaa tai sen yhteydessä. Nämä kielelliset ja keholliset resurssit muodostavat yhdessä kompleksisen multimodaalisen konstruktion (*complex multimodal Gestalt*, Mondada 2014), joka tietyistä systemaattisista piirteistään huolimatta on aina tilanteisesti tuotettu kokonaisuus.

Lähteet

Jefferson, G. (1972). Side sequences. In Sudnow, D. (ed.). *Studies in Social Interaction*, 294-338. New York: Free Press.

Mondada, L. (2014). The local constitution of multimodal resources for social interaction. *Journal of Pragmatics*, 65, 137-156.

Laura Ihalainen, Helsingin yliopisto, suomen kieli

laura.h.ihalainen@helsinki.fi

Marjo Savijärvi, Helsingin yliopisto, suomen kieli

marjo.savijarvi@helsinki.fi

Läsnäolo esittävän taiteen harjoituksissa

Käsitlemme esityksessämme läsnäoloa teatterin tekemisessä. Aineisto on peräisin Koneen Säätiön rahoittamasta Taide työnä ja työväliseenä -hankkeesta, joka on vuorovaikutustutkijoiden ja taiteentekijöiden yhteinen kolmivuotinen projekti. Hankkeessa tutkitaan ja kehitetään nuorten taideprojektia, jossa nuoret tekevät ohjaajan johdolla teatteriesityksen. Osa nuorista puhuu suomea ensikielensä, osa toisena kielenä. Pääsääntöisesti nuorilla ei ole aiempaa teatteritaustaa vaan he osallistuvat projektiin kesätyönä. Nuorten työskentelyä on videoitu tähän mennessä kahtena kesänä. Käytämme aineistona teatteriprojektin harjoituksissa videoituja tallenteita.

Teatteri tapahtuu yleensä yhdessä hetkessä ja yhdessä tilassa, vuorovaikutuksessa näyttelijän ja katsojan välillä. Näyttelijän on oltava tilanteessa äärimmäisen läsnä, ja läsnäolon on myös välityttävä katsojalle. Teatterissa läsnäolon rooli onkin kahtalainen: se on samaan aikaan paitsi edellytys harjoitusten ja teatterin tekemiselle myös yksi keskeinen harjoittelun kohde. Läsnäolo ei ole staattinen tila, vaan se muuttuu jatkuvasti ja sitä voidaan harjoitella ja kehittää. Teatterissa läsnäolo on sekä mielen että kehon toimintaa. Läsnäolon perustana on mieli – tietoisuus omista havainnoista tässä kehossa, tilassa, hetkessä ja vuorovaikutuksessa.

Analysoimme esityksessämme, miten läsnäoloa harjoitellaan ja miten läsnäolon taidot kehittyvät teatteriesityksen harjoitusprosessissa. Tarkastelemme erityisesti, miten läsnäolon harjoittaminen näkyy kokonaisvaltaisesti osallistujien vuorovaikutustoiminnassa: sanallisen toiminnan lisäksi myös kehossa ja ei-sanallisessa toiminnassa. Analysoimme myös, muuttuvatko läsnäolon osoittamisen tavat harjoitusten edetessä.

Läsnäoloa harjoitellaan sekä suhteessa omaan kehoon että vuorovaikutuksessa muiden kanssa – usein harjoitteissa lähdetään liikkeelle ensin oman kehon havainnoinnista ja edetään sitten kontaktiin toisten ihmisten kanssa. Läsnäoloa lisäävien harjoitusten tarkoituksena on, että esiintyjä tulee tietoiseksi havainnoistaan ja reagoi niihin. Tällaisia harjoituksia ovat esimerkiksi erilaiset hengitysharjoitukset sekä havainnointiharjoitukset, joissa havainnointia laajennetaan asteittain omasta kehosta kohti tilan ja toisten ihmisten tarkastelua. Myös erilaiset vuorovaikutukseen perustuvat harjoitukset, kuten improvisaatio, edellyttävät osallistujien läsnäoloa. Tähänastiset analyysit osoittavat, että läsnäolo näkyy vuorovaikutusharjoituksissa muun muassa silloin, kun osallistujat vastaavat toisen osapuolen tekemiin ”tarjouksiin” hyväksymällä toisen osallistujan tarjouksen ja mukautumalla vuorovaikutuksessa tapahtuviin muutoksiin, jolloin osallistujat alkavat rakentaa vuorovaikutuksen kulkua yhdessä.

Uutispartikkelien yhteistyöhakuinen ja vastustava käyttö uutisten kerronnassa

Lyhyet responsiiviset vuorot ovat vastaanottajan keskeinen keino osoittaa läsnäoloa, kuulolla oloa ja ymmärrystä keskustelun suunnasta. Tämä koskee paitsi kuulluksi rekisteröiviä ja ymmärrystä osoittavia partikkelivuoroja kuten suomen *joo* ja *nii* (ks. Sorjonen 2001) myös responsseja, joilla puhuja osoittaa edeltävän puheen aiheuttaneen itsessään jonkin kognitiivisen muutoksen (engl. change-of-state token, Heritage 1984). Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat partikkelit, jotka kohtelevat edellä sanottua uutisena ja siten mahdollisesti jatkokäsittelyn ansaitsevana – suomessa keskeinen keino tämän osoittamiseksi on partikkeli *aijaa* (Koivisto 2015). Esitelmässä tarkastellaan uutisena vastaanottamisen partikkeleita siitä näkökulmasta, millaista suhtautumista ne osoittavat uutisten kerrontaan sen eri vaiheissa (vrt. Maynard 2003) tai yleisemmin sen tehtävään laajemmassa keskustelukontekstissa.

Esitelmässä keskitytään puhelinkeskusteluihin, jotka ovat erityisiä sikäli, että ne muodostuvat tyypillisesti tietyistä toisiaan seuraavista vaiheista, jotka asettavat kasvokkaiakeskustelua enemmän rajoituksia sille, missä, kuinka laajasti ja mitä tarkoitusta varten uutisia kerrotaan (esim. vastaukseksi *mitä kuuluu* -kysymykseen, soiton syyksi, jonkin asian selitykseksi). Tarkastelemalla eri uutispartikkeleita ja niiden paikkaa suhteessa meneillään olevaan informointisekvenssiin osoitan, että uutispartikkelit voivat yhtä lailla 1) osoittaa riittävää orientaatiota uutisen statukseen puhelinkeskustelun osana ja siten riittävää toisen keskustelijan (projektin) huomioimista ja läsnäoloa tai 2) ohittaa tarjotun uutisen implikaatiot keskustelukumppanin projektin kannalta ja siten luoda tämän toiminnan linjaa vastustavan vaikutelman. Esitelmässä tarkastellaan ainakin partikkeleita *aijaa*, *aha(a)* ja *vai niin* tältä kannalta.

Lähteet

Heritage, John, 1984. A change-of-state token and aspects of its sequential placement. – Atkinson, J. M., Heritage, J. (toim.), *Structures of social action. Studies in Conversation Analysis* s. 299–345. Cambridge University Press, Cambridge.

Koivisto, Aino 2015. Dealing with ambiguities in informings. Finnish *aijaa* as a “neutral” news receipt. *Research on Language and Social Interaction* 48(4), 365–387.

Maynard, D. 2003: *Bad news, good news. Conversational order in everyday talk and clinical settings*. Chicago: The University of Chicago Press.

Sorjonen, Marja-Leena, 2001. *Responding in Conversation. A Study of Response Particles in Finnish*. John Benjamins, Amsterdam.

Saila Salonen, Helsingin yliopisto

saila.salonen@helsinki.fi

Henkilöviittaukset keskustelussa – tuttu vai vieras referentti?

Esitelmäni perustuu alkuvaiheessa olevaan väitöstutkimukseeni. Tutkin keskustelun ulkopuolisen henkilöön viittaamista ja erityisesti referentin ensimmäintoja. Keskustelun ulkopuolisella referentillä tarkoitan tässä keskustelutilanteesta fyysisesti poissaolevaa referenttiä, joka ei osallistu keskusteluun puhujana tai vastaanottajana.

Esitelmässäni käsittelen henkilöviittausta keskustelussa aineistoesimerkkien avulla. Aineistonani on videoituja kasvokkai keskusteluita, joilla havainnollistan viittaamista ja joita analysoimalla tarkastelen henkilöviittauksen rakentumista ja siihen vaikuttavia seikkoja. Keskityn erityisesti tuttuuden ja vierauden ilmentämiseen henkilöviittauksessa.

Referentin tunnistamisen mahdollistamista on pidetty oleellisena henkilöviittausten ominaisuutena (esim. Sacks ja Schegloff 1979, Schegloff 1996). Pohdin kysymystä tunnistamisesta aineistoni kautta. Miten keskustelussa tuodaan ilmi, että referentti on puhujalle tuttu ja että tunnistaminen on oleellista? Entä miten tuodaan ilmi se, ettei tunnistaminen ole välttämätöntä tai edes mahdollista? Tai kuinka vieras referentti tehdään tutuksi vastaanottajalle, jotta referenttiin viittaaminen onnistuu myöhemmin keskustelussa helpommin?

Referentin ensimmäintä keskustelussa voi olla appellatiivinen viittaus (*se yks mies, mun kaveri*) tai proprinen eli jonkin nimivariantin sisältävällä viittaus (*Mari Nieminen, se sun eksä Mika*). Tärkeässä osassa viittausten tulkinnassa ovat tarkenteet kuten demonstratiivipronomininit (ks. Seppänen 1998, Etelämäki 2006). Myöhemmin keskustelussa referenttiin voidaan viitata esimerkiksi proprilla tai pronomiinilla. Tuotettu viittausmuoto vaikuttaa referentin tunnistamiseen: se voi tehdä tunnistamisen mahdolliseksi, mahdottomaksi tai saada vastaanottajan tekemään korjausaloitteen, jolla hän tarkentaa referenttiä.

Pohdin esitelmässäni kysymystä tuttuuden ja vierauden ilmentämisestä aineistoesimerkkien pohjalta.

Lähteet

Etelämäki, Marja 2006: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronominista tämä*. Helsinki: SKS.

Sacks, Harvey – Emanuel A. Schegloff (1979) 2007: Two preferences in the organization of reference to persons in conversation and their interaction. Teoksessa Enfield, N.J. – Tanya Stivers (toim.) 2007: *Person reference in interaction. Linguistic, cultural and social perspectives*, s. 23–28. New York: Cambridge University Press.

Schegloff, Emanuel A. 1996: Some practices for referring to persons in talk-in-interaction: A partial sketch of a systematics. Teoksessa Fox, Barbara A. (toim.) *Studies in Anaphora*, s. 437–485. Amsterdam: Benjamins.

Seppänen, Eeva-Leena 1998: *Läsnäolon pronominit. Tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujan*. Helsinki: SKS.

Läsnäolo oppimistilanteissa

Leila Kääntä, Jyväskylän yliopisto

Läsnäolon ja osallistumisen moninaiset muodot luokkahuonevuorovaikutuksessa

Yhä enenevässä määrin opetuksessa hyödynnetään ryhmitöitä, joiden tavoitteena on auttaa oppilaita ottamaan vastuu oppimisprosessista. Ryhmitöiden yhtenä onnistumisen edellytyksenä onkin, että ryhmän jokainen jäsen osallistuu tehtäväntekoon aina opettajan ohjeistuksen kuuntelemisesta ja alun tehtävänjakoneuvotteluista kirjallisen tuotoksen tekemiseen. Ryhmitöiden tekeminen vaatii siten oppilailta aktiivista osallistumista, mutta samalla myös tiedostavaa läsnäoloa. Mitä tapahtuukaan tehtävänteolle, kun oppilaiden läsnäolo tässä hetkessä ja osallistuminen ryhmätehtävään ei ole kokonaisvaltaista ja jatkuvaa vaan häilyvää ja jaksoittaista? Esitelmäni kuvaa yhtä tällaista tilannetta ja osoittaa, miten oppilaiden moninaiset läsnäolon ja osallistumisen muodot häiritsevät tehtävän onnistunutta suorittamista.

Esitelmäni on tapaustutkimus eräästä 4-hengen oppilasryhmästä, jonka tehtävänteon aloittaminen kestää n. 10 minuuttia. Alustavan analyysin pohjalta tähän viivästykseen näyttäisi olevan monia syitä, mutta esityksessäni keskityn oppilaiden läsnäolon ja osallistumisen moninaisiin muotoihin. Analyysi osoittaa, miten oppilaat ovat fyysisesti läsnä, kun opettaja ohjeistaa luokkaa tehtäväntekoon, vaikka yhtäaikaaisesti heidän kehollinen toimintansa ilmentää heidän huomionsa olevan muualla, joko kokonaan poissa (ts. oppilas on poissaoleva / omissa ajatuksissaan) tai tovereissa. Jo näillä läsnäolon muodoilla on vaikutusta siihen, miten ryhmän eri jäsenet seuraavat ohjeistusta ja ymmärtävät mitä heidän on tehtävä. Näiden lisäksi opettaja antaa kahdelle ryhmän jäsenistä tehtävän, joka edellyttää luokasta poistumista. Eli he konkreettisesti poistuvat tilanteesta ja näin ollen heidän poissaolonsa jakaa ryhmän hetkellisesti kahtia. Kaksikon palattua, koko ryhmä on jälleen fyysisesti läsnä, mutta vuorovaikutuksen edetessä ryhmän eri jäsenten aktiivinen osallistuminen tehtäväntekoon muovautuu usealla tavalla. Kaikilla edellä kuvatuilla läsnäolon ja osallistumisen variaatioilla on selkeä vaikutus siihen, miten ryhmän jäsenet neuvottelevat keskenään siitä, mitä tehtävässä on tarkoitus tehdä. Neuvottelujaksoja käydään eri jäsenten välillä eri vaiheissa ja yhteisymmärryksen saavuttamiseksi niin kielelliset, keholliset kuin materiaalisetkin merkityksen rakentamiskeinot valjastetaan käyttöön.

Analyysin fokuksena oleva ryhmä on yksi viidestä ryhmästä, jotka muodostavat 8. luokan historian tunnin osallistujajoukon. Kyseinen tunti on puolestaan osa laajempaa kurssikokonaisuutta, joka kattoi kaiken kaikkiaan 16 oppituntia ja jolla oppilaat tekivät ryhmitöitä melkein joka tunnilla. Kurssi edustaa nk. CLIL-opetusta ja on opetettu englanniksi.

Vieraskielisen puheen sujuvuuden tarkastelua: metodologisia haasteita

Vieraan kielen oppimisen tutkimuksessa sujuvuutta tarkastellaan suullisen kielitaidon osa-alueena, joka liittyy erityisesti puheen vaivattomuuteen ja luonnollisuuteen. Englannin oppijoiden puheen sujuvuutta käsittelevä väitöskirjani tarkastelee sujuvuuteen liitettäviä piirteitä (esimerkiksi tauot ja korjaukset) määrällisesti, mutta huomioi myös yksilöllisen vaihtelun sekä sujuvuuden piirteiden käyttöyhteydet ja funktiot hyödyntämällä laadullista analyysiä (ks. Peltonen & Lintunen 2015).

Esitelmässäni käsittelen sujuvuuden analyysiin liittyviä metodologisia haasteita. Tarkastelen erityisesti määrällisen ja laadullisen analyysin yhdistämistä, sujuvuusanalyysin eroja monologi- ja dialogiaineistossa sekä keskusteluanalyyttisen näkökulman soveltamista oppijoiden sujuvuuden analyysiin.

Esityksen taustalla on väitöskirjan toinen osatutkimus, jonka tavoitteena on kartoittaa oppijoiden puheen ylläpitämisen keinoja eli sujuvuuden resursseja. Tutkimuksessa perinteisesti epäsujuvuuteen liitetyt piirteet, kuten toistot ja täytetyt tauot, nähdään potentiaalisesti sujuvuutta lisäävinä viivytysmekanismeina (*stalling mechanisms*, Dörnyei & Kormos 1998), joilla voidaan välttää pitkiä hiljaisuuksia ja säilyttää puheen jatkuvuus ongelmatilanteissa. Sujuvuuden resursseja tarkastellaan 20 yhdeksäsluokkalaisen ja 30 lukion toisen vuoden englannin opiskelijan monologi- ja dialogituotoksista. Dialogituotokset perustuvat pareittain englanniksi tehtyyn ongelmanratkaisutehtävään. Jokaiselta tutkimushenkilöltä on lisäksi kerätty lyhyet kuvakerrontamonologit suomeksi ja englanniksi. Sujuvuustutkimuksissa ei ole perinteisesti käytetty tutkimusaineistona dialogeja, vaan tutkimuksessa on painottunut monologituotosten sujuvuuden analyysi. Kenties tämän vuoksi keskusteluanalyyttisiä näkökulmia on harvoin hyödynnetty, vaikka keskusteluanalyyttinen kielenoppimistutkimus ("CA for SLA", ks. esim. Kasper & Wagner 2011) on yleistynyt 2000-luvulla.

Lähteet

Dörnyei Z. & Kormos J. (1998). Problem-solving mechanisms in L2 communication: A psycholinguistic perspective. *Studies in Second Language Acquisition* 20: 349–385.

Kasper G. & Wagner J. (2011). A conversation-analytic approach to second language acquisition. In D. Atkinson (ed.). *Alternative Approaches to Second Language Acquisition*, 117–142. New York: Routledge.

Peltonen P. & Lintunen P. (published ahead of print, December 2015). Integrating quantitative and qualitative approaches in L2 fluency analysis: A study of Finnish-speaking and Swedish-speaking learners of English at two school levels. *European Journal of Applied Linguistics*.

Arja Piirainen-Marsh, Tampereen yliopisto

Niina Lilja, Tampereen yliopisto

Läsnäolon ulottuvuudet: älypuhelin oppimistoimintaa jäsentämässä

Älypuhelin on esine, joka kokonsa ja toimintojensa myötä tuo vuorovaikutuksen jäsentymiseen toisaalta rajoituksia ja toisaalta mahdollisuuksia (ks. esim. Raudaskoski 2009). Se esimerkiksi mahdollistaa siirtymät fyysisestä tilasta ja ajasta uuteen "kolmanteen" tilaan, jossa voi osallistua monenlaiseen henkilökohtaiseen tai sosiaaliseen toimintaan. Opiskeluinstituutioiden kontekstissa puhelimen käyttöä rajoittavat monet seikat, kuten esimerkiksi luokkahuoneen tila ja materiaallinen ympäristö, osallistujien institutionaaliset roolit ja toiminnan rakenteet. Tutkimusta älypuhelinroolista vuorovaikutusta jäsentämässä ja uusia toiminnan mahdollisuuksia rakentamassa tehdään koko ajan enemmän (ks. esim. Arminen & Weilenmann 2009; Brown et al. 2013, 2014, 2015; Haddington & Rauniomaa 2011, Rauniomaa & Haddington 2012; Mondada 2012).

Tässä esitelmässä tarkastelemme älypuhelinroolia osana luokkahuoneen pienryhmäkeskusteluja. Keskitymme analysoimaan erityisesti sitä, miten älypuhelimet jäsentävät ryhmäkeskustelujen vuorovaikutusta, miten älypuhelinia käytetään paikallistettaessa oppimisen kohteita ja millaista läsnäoloa ne tilanteessa mahdollistavat.

Aineistomme on peräisin tutkimusta ja pedagogista kehitystyötä yhdistävästä tutkimushankkeestamme (Co-designing a "navigation system" for language learning in-the-wild), ja se koostuu suomi toisena kielenä -oppitunneilla tehdyistä videonauhoituksista sekä luokkahuoneen ulkopuolisista asiointi- ja muista vuorovaikutustilanteista, joita opiskelijat ovat nauhoittaneet omilla älypuhelimillaan. Luokkahuoneessa kuvatuissa pienryhmäkeskusteluissa opiskelijat usein puhuvat luokkahuoneen ulkopuolisista vuorovaikutuskokemuksistaan ja katsovat näistä kuvaamiaan videoita älypuhelimistaan.

Analyysimme nojaa kolmeen toisiaan täydentävään teoreettiseen ja metodologiseen ajattelutapaan: multimodaaliseen keskusteluanalyysiin (erityisesti CA-SLA), käyttöperusteiseen (usage-based) toisen kielen oppimisen tutkimukseen sekä design-tutkimukseen. Tulokset tuovat uutta tietoa siitä, millainen merkitys älypuhelimilla materiaalisina esineinä on oppimistoimintaa jäsentämässä, ja osoittavat, että erityisesti puhelimesta oleva videonauhoite on oppimistoiminnan kannalta keskeinen: se auttaa jäsentämään oppimista oppijälähtöisesti, muistamaan ja toistamaan oppimisen kohteita sekä kertomaan menneistä tapahtumista. Lisäksi analyysimme avaa näkökulmia siihen, millaisia läsnäolon ulottuvuuksia älylaitteet tekevät mahdollisiksi tällaisissa oppimiskonteksteissa.

Läsnäolo ammatillisissa tilanteissa

Suvi Kaikkonen, Helsingin yliopisto

Myyjän käyttämä signaali-imperatiivi *deržite* venäjänkielisessä vuorovaikutuksessa

Imperatiivien käyttö vuorovaikutuksessa on ollut viime vuosina useiden tutkimusten aiheena. Tämä tutkimus on ensimmäinen, jossa imperatiivien tehtäviä tarkastellaan venäjänkielisessä aineistossa. Tutkin Helsingin venäläisen kirjakaupan myyjien asiakkaiden toimintaan kohdistamia 2. persoonan imperatiiveja. Keskityn tässä esitelmässä toimintaanryhtymishetken merkittävään ns. signaali-imperatiiviin *derž-i-te* (*derzat'* – 'pitää kädessä niin ettei anna pudota'). Sen kotiympäristö on tiukasti rutiiniluontoisessa ostosten maksamissequenssissä. Siellä se merkitsee sequenssin päätoiminnon seuraavaan, odotuksenmukaiseen toimintavaiheeseen siirtymistä silloin, kun standardikulkuun tulee jonkinlainen poikkeama. Venäjässä verbeillä on aspektikategoria, ja eri aspekteilla ilmaistaan erilaisia imperatiivimerkityksiä. Signaali-imperatiivi edustaa imperfektiivistä aspektia. Sille on tyypillistä tarkastella toimintaa vaiheittaisena prosessina ja tuoda keskusteluun odotuksenmukaisia, tilanteesta nousevia asioita.

Deržite-imperatiivin eri käytöt muodostavat aineistossani jatkumon, jonka toisessa päässä on direktiivinen ja synkroninen käyttö merkityksessä 'ottakaa [ostoksenne kassissa/kuitti/vaihtorahat, joita teille ojentan]' ja toisessa päässä ei-direktiivinen käyttö merkityksessä 'olkaa hyvä'. Ääripäiden käytöt eroavat toisistaan niin sekventiaalisen aseman kuin sekventiaalisen implikaationkin suhteen. Jatkumon keskivaiheille jää ns. viivästynyt direktiivinen käyttö, joka ilmentää mielenkiintoisella tavalla *keskustelijoiden läsnäolon merkitystä suhteessa kehollisen ja kielellisen toiminnan temporaalisuuteen*. Toisin kuin synkronisessa käytössä, jossa kehollinen toiminta (ojentaminen) ja kielellinen toiminta (imperatiivi) ovat samanaikaisia, viivästyneessä käytössä imperatiivi seuraa ojentamista pienellä viiveellä. Viive johtuu jommankumman keskustelijan sequenssin standardijärjestykseen kuulumattomasta "ylimääräisestä" toiminnosta tai epätavanomaisesta sijainnista tilassa, jonka vuoksi osallistuja ei ole läsnä sequenssin päätoiminnon jatkamista varten. Keskinäinen läsnäolo on edellytys seuraavaan odotuksenmukaiseen toimintavaiheeseen siirtymiselle, ja sen palauttamiseen myyjä toiminnallaan pyrkii. Analyysi osoittaa, että läsnäolon kokemus syntyy niin spatiaalisista (miten tilassa sijaitaan), kuin kognitiivisista ja kehollisistakin (jaettu huomion kohde/toiminto) tekijöistä ja sen tulkinta on vahvasti kontekstuaalista, sequenssikohtaista.

Keskusteluanalyytikot ovat havainneet, että imperatiivi on vuorovaikutuksessa yleensä osa jo aloitettua toimintajaksoa, jonka toiminnan puhujat kokevat yhteiseksi, jonka tavoitteet he jakavat ja josta he kantavat vastuuta yhdessä. Tässä kehoksessa puhuja voi suoraan olettaa kuulijan toimivan toimintakehotuksen mukaisesti. *Deržite*-imperatiivin analyysi vahvistaa tätä käsitystä, kuitenkin niin, että toimintakehotuksen velvoittavuus ei synny pelkästään kielellisestä imperatiivista vaan myös kehollisesta toiminnasta.

Milla Uusitupa, Itä-Suomen yliopisto
milla.uusitupa@uef.fi

Läsnäolon merkitseminen parturi-kampaamokeskusteluissa

Tarkastelen esitelmässäni parturin ja asiakkaan välisen yhteisymmärryksen rakentumista parturi-kampaamokeskusteluissa. Erityisesti kiinnitän huomiota avointen persoonakonstruktioiden käyttöön ja peilin rooliin asiointitilanteen vuorovaikutuksen rakentumisessa ja läsnäolon näkyväksi tekemisessä.

Aineistoni on kerätty 2000-luvulla videoiduista asiointitilanteista itäsuomalaisissa parturi-kampaamoissa. Suurin osa tilanteista on videoitu takaviistosta niin, että parturi ja asiakas näkyvät sekä takaa että peilin kautta edestä. Yleensä he ovat toisilleen entuudestaan tuttuja, mutta joukossa on myös tilanteita, joissa asiointitilanteen osapuolet eivät ole selvästikään aikaisemmin tavanneet.

Parturi-kampaamon asiointitilanteissa keskustelukumppanit ovat fyysisesti lähekkäin. Parturi orientoituu asiakkaan hiuksiin ja vaihtaa paikkaansa ja asentoansa työvaiheen mukaan. Suojavaatteen alla istuva asiakas sen sijaan istuu asiointitilanteen alkua ja loppua lukuun ottamatta lähes paikallaan kasvot peiliä kohti. Katsekontaktin ottaminen parturiasioinnissa jääkin tavallisesti parturille, joka voi halutessaan keskeyttää työskentelynsä ja ottaa asiakkaaseen katsekontaktin peilin kautta. Tällainen parturin peiliin luoma katse on selvästi vuorovaikutuksellinen, sillä se tuotetaan niin, että asiakas varmasti havaitsee sen ja yleensä myös reagoi siihen. Peilin kautta luodulla katseella voidaan mm. osoittaa kuuntelemista ja jaettua tietämystä. Peilin kautta voidaan myös varmistaa, onko toinen läsnä tai miten toinen on edellisen lausuman tulkinnut.

Itsen ja toisen välissä: monenkeskinen vuorovaikutus ja dementia

Esityksessäni tarkastelen osallistumista monenkeskisessä vuorovaikutuksessa, jossa osalla keskustelijoita on muistisairauksista johtuvia vuorovaikutuksellisia haasteita. Aineistonani on suomalaisessa ruotsinkielisessä ryhmäkodissa videoituja keskusteluja ja etnografisia kenttämuistiinpanoja.

Aiemmissa tutkimuksissa on käsitelty muistisairaiden henkilöiden vaikeuksia osallistua monenkeskisiin keskusteluihin (esim. Bayles & Tomoeda 2007). Vaikeudet johtuvat sekä muistisairaiden heikentyneistä kielellisistä taidoista että mahdollisista kuuloon ja tarkkaavaisuuteen liittyvistä haasteista. Nämä seikat aiheuttavat vuorovaikutusongelmia etenkin institutionaalisissa hoitotilanteissa, ja voivat johtaa eristyneisyyteen ja vuorovaikutustilanteista vetäytymiseen. Tutkimusta, joka puolestaan osoittaisi, miten muistisairaajat ihmiset voivat toimia aktiivisesti ja mahdollisesti hyötyä ryhmätilanteista, on sen sijaan niukasti (ks. Lindholm 2013). Tämä esitys käsittelee, miten ensi näkemältä eristyneeltä ja itseensä kätkeytyneeltä vaikuttava muistisairas henkilö ryhmätilanteissa reagoi ympäristössä käytäviin keskusteluihin. Muistisairaahan ihmisen kielellisen ja kehollisen toiminnan tarkastelu piirtää kuvan siitä, miten muistisairaahan ihmisen osallistuminen vuorovaikutukseen liikkuu itsen ja toisen välissä, aiempaa tietoa täydentäen ja kyseenalaistaen.

Lähteet

Bayles, K.A. & Tomoeda, C. K. (2007): *Cognitive-communication disorders of dementia*. Plural Publishing, San Diego.

Lindholm, C. (2013): Challenges and opportunities of group conversations: The day care center as a communication milieu. Teoksessa: Boyd H. Davis & Jacqueline Guendouzi (toim.) *Pragmatics in dementia discourse*. Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, s. 205–238.

Läsnäolo institutionaalisissa tilanteissa

Kimmo Svinhufvud, Helsingin yliopisto

Yhteisen kohteen määrittely opintopsykologin vastaanotolla:

Opiskelijan ongelma kehollisena ja visuaalisena objektina

Tarkastelen esitelmässäni sitä, miten psykologista tilaa tai ongelmaa visualisoidaan vuorovaikutuksessa esimerkiksi piirtämällä ja erilaisten eleiden avulla. Esitelmä perustuu opintopsykologin yksilövastaanotolla videoituihin aitoihin vuorovaikutustilanteisiin, yhteensä noin 30 tuntiin aineistoa. Aineisto on analysoitu käyttäen metodina etnometodologista keskusteluanalyysiä (esim. Sidnell & Stivers 2013) sekä multimodaalista analyysiä (esim. Streeck, Goodwin & LeBaron 2011; Mondada 2014).

Yhteisen kohteen määrittelemisen on tärkeä osa opintopsykologin yksilövastaanoton vuorovaikutusta ja myös keskeinen elementti terapeutin allianssin eli työskentelyliittouman rakentumisessa. Etenkin opintopsykologin vastaanoton ensimmäisillä käynneillä opiskelijan ongelmien hahmottamiseen ja yhteisen työskentelyn kohteen määrittelyyn käytetään hyvin paljon aikaa. Opintopsykologin kysymysten, opiskelijan kertomisen ja opintopsykologin työskentelyongelmaehdotusten myötä määrittyy kuva yhtäältä opiskelijan kohtaamista haasteista ja toisaalta siitä, mihin teemoihin yhteisessä työskentelyssä keskitytään (Vehviläinen & Svinhufvud, valmisteilla).

Tässä esitelmässä tarkastelen tilanteita, joissa opiskelijan ongelmaa tai tilannetta havainnollistetaan erilaisten eleillä, piirroksilla tai kaavioina tuotettujen vertausten tai hahmotelmien avulla. Opintopsykologi saattaa esimerkiksi piirtää paperille kaavion, jota hän sitten sanallistaa ja esittelee opiskelijalle, tai hän saattaa elehtimällä havainnollistaa opiskelijan senhetkistä tilannetta. Toisinaan kohteena voi olla myös opiskelijan opintopsykologin pyynnöstä tuottama kuva tilanteestaan tai opiskelijan jo ennen tapaamista piirtämä mind map.

Tavoitteenani on hahmotella sitä, miten osallistujat yhdessä luovat visuaalisia, materiaalisia ja kehollisia objekteja mentaalisen tilan jäsentämiseksi. Ongelman visualisoinnin ja kehollistamisen keinoin osallistujat rakentavat yhteistä ymmärrystä interobjektiivisuuden (Latour 1996) kautta, tuottamalla yhteisiä kohteita ja orientoitumalla näihin kohteisiin vuorovaikutusta keskeisesti jäsentävinä elementteinä.

Lähteet

Latour, Bruno 1996: On interobjectivity. – *Mind, culture, and activity* 3: 228–245.

Mondada, Lorenza 2014: The local constitution of multimodal resources for social interaction. – *Journal of Pragmatics* 65: 137–156.

Sidnell, Jack – Stivers, Tanya (eds.) 2013: *The handbook of conversation analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Streeck, Jürgen – Goodwin, Charles – Lebaron, Curtis (eds.) 2011: *Embodied interaction. Language and body in material world*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vehviläinen, Sanna – Svinhufvud, Kimmo (valmisteilla): Työskentelyongelman määrittely opintopsykologin vastaanotolla. Artikkelikäsikirjoitus.

Riikka Nissi, Jyväskylän yliopisto

Henkilöstökoulutuksen näyttämöllä:

Toimintakehykset ja niihin osallistuminen liminaalitilan rakentumisessa

Viime vuosina työelämän ja organisaatioiden tutkimuksessa on käytetty liminaalisuuden käsitettä. Liminaalitila on määriteltävissä välitulaksi, jonka keskeinen ominaisuus on sen prosessiluonne: osallistujat ovat siinä ollessaan kahden sosiaalisen rakenteen välisessä siirtymätilassa. Organisaatioiden yhteydessä liminaalitila on liitetty erityisesti organisaatio-muutokseen. Liminaalisuus voi näyttäytyä tällöin tietoisena interventiona, jota ohjaa organisaation ulkopuolinen agentti ja jossa organisaatio pyritään saattamaan väliaikaisesti itserefleksiiviseen, uutta tietoa ja ymmärrystä luovaan vuorovaikutustilaan. (Kontinen ym. 2013).

Tässä esitelmässä tarkastelen, miten tällainen erityinen jaettavauden tila rakennetaan itsessään vuorovaikutuksen keinoin – seikka, jota aiempi tutkimus ei ole käsitellyt. Aineistoni tulee konsultointiyrityksen asiantuntijaorganisaatiolle tarjoamista henkilöstökoulutuksista, joissa pyritään muuttamaan organisaation toimintakäytänteitä. Koulutuksissa on läsnä yksi tai useampi konsultti, organisaation johtoa sekä varsinainen koulutettava henkilökunta, ja koulutustilaisuudet koostuvat konsulttien ja johdon alustuksista sekä niitä seuraavista, henkilöstön pienryhmissä toteuttamista reflektointitehtävistä. Keskityn tarkastelussani erityisesti koulutustilan spatiaaliseen järjestämiseen ja osallistujien liikkumiseen tilassa, mihin liittyen analysoin myös eleitä, ilmeitä ja artefaktien käsittelyä vuorovaikutuksessa. Näitä piirteitä tarkastelemalla tutkin 1) erilaisten toimintakehysten rakentumista koulutuksissa sekä 2) osallistujien asettumista näihin kehyksiin ja heidän liikkumalaansa niiden välillä.

Tulokseni osoittavat, että henkilöstökoulutuksen 'liminaalitila' rakentuu itse asiassa useista jaksottaisista ja päällekkäisistä toiminnoista (vrt. Haddington ym. 2014), jotka muodostavat refleksiivisen ja metakielellisen jatkumon toisiinsa nähden. Osallistujat osallistuvat toimintoihin eri tavoin, ja erityisesti konsultin kohdalla on nähtävissä kulloisenkin tilanteen toimintakehysten arviointia, toiminnallisten siirtymien ohjailua ja oman toiminnan suhteuttamista. Pohdinkin esitelmässäni näistä konsultin toimintaan rakentuvaa näyttämöllisyyttä ja sitä, miten tämä erityinen läsnäolon tapa tekee näkyväksi konsultin roolin liminaalitilan organisoijana ja liminaalisuuteen kutsujana.

Lähteet

Haddington, Pentti, Keisanen, Tiina, Mondada, Lorenza & Nevile, Maurice 2014. Towards multiactivity as a social and interactional phenomenon. – P. Haddington, T. Keisanen, L.

Mondada & M. Nevile (toim.), *Multiactivity in social interaction: Beyond multitasking*. Amsterdam: John Benjamins, s. 3–32.

Kontinen, Tiina, Houni, Pia, Karsten, Helena & Toivanen, Heikki 2013. Liminaalitalan käsite työn muutosten jäsentäjänä. *Aikuiskasvatus* 33(4), 252–264.

Tulkkaus ja läsnäolo

Kinnunen Tuija, Itä-Suomen yliopisto

Läsnäolon merkitys tulkkauksessa

Tulkkaus tapahtuu tavallisesti kahdella eri kielellä tapahtuvassa keskustelutilanteessa läsnä ollen, mutta yhä useammin tulkkaus järjestetään etätulkkauksena. Silloin yksi tai useampi keskustelun osapuoli ei ole keskustelutilanteessa läsnä vaan osallistuu vuorovaikutukseen esimerkiksi videoneuvotteluyhteyden välityksellä. Hyvin usein tämä osapuoli on tulkki, joka tekee työtään vaikkapa tulkikeskuksessa olevasta työhuoneesta käsin. Osapuolet näkevät ja kuulevat toisensa videoteknologian avulla.

Nykyisessä oikeustulkkausaineistossani tarkastelen kuitenkin tulkin työtä oikeussalissa. Videoaineistosta käy selvästi ilmi, mikä merkitys katseella ja lähemmäs nojautumisella, vieressä istumisella, erilaisilla ilmeillä ja pään liikkeillä sekä muistiinpanovälineiden ja asiakirjojen käyttämisellä on siihen, millainen vuorovaikutus tulkattavan ja tulkin välille syntyy. Oikeussalin vuorovaikutuksen kokonaistilanteessa tulkin ja tulkattavan läsnäolo unohtuu heti kun puheenjohtajan huomio kiinnittyy toisaalle. Kun tulkattavalta kuullaan asioita henkilökohtaisesti, tulkki pystyy hoitamaan hänen tulkkauksensa. Sen jälkeen kun puheenjohtaja kuulee oikeudenkäynnin muita osapuolia, tulkattavan osapuolen tarpeet unohtuvat, ja tulkkille ei jää aikaa huolehtia tulkkauksesta.

Pohdin esitelmässäni läsnäolon rakentamisen keinoja lähitulkkauksessa. Läsnäolon kokeminen on oleellista niin tulkattavalle, tulkkille kuin viestinnän välittymisellekin. Oikeuskäsittely koetaan oikeudenmukaisena, jos osapuoli saa kokemuksen siitä, että häntä on kuultu. Tulkkaus on siis läsnäolon rakentamisen keino jo itsessään. Tulkin ja tulkattavan keskinäisen samankielisen läsnäolon vaikutelmaa voidaan sen sijaan pitää myös merkinä läsnäolon puolueellisuudesta. Ammattisäännöstö edellyttää tulkkilta neutraaliutta. Neutraaliuden rakentumisen voisi olettaa olevan selvempää etätulkkauksutilanteessa. Läsnäolon kokemuksen, tulkkaustehtävän hoitamisen ja neutraaliuden rakentumisen yhteenliittyminen ovat ilmiöitä, joita haluaisin analysoida myös etätulkkausaineistosta.

Läsnäolo ja yhteisymmärtäminen kuulustelun puhelintulkkauksessa

Yhä suurempi osa asioimistulkkauksesta joudutaan nykyisin suorittamaan etätulkkauksena, ja videotulkkauslaitteistot ovat viime vuosina kehittyneet varsin toimiviksi. Toisaalta puhelimen välityksellä tapahtuva tulkkaus on jo parikymmentä vuotta ollut arkipäivää asioimistulkkauksessa. Kun maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden määrä koko ajan kasvaa, lisääntyy myös puhelintulkkaus, ja sitä käytetään yllättävän paljon myös kuulustelujen tulkkauksessa.

Puhelintulkkaukset ovat tulkin kannalta miellyttäviä siinä mielessä, että hän voi työskennellä kotonaan. Toisaalta puhelintulkkaukseen liittyy monia ongelmia: äänen laatu on usein heikko ja tulkin ja ulkomaalaisen asiakkaan voi olla vaikea ymmärtää toisiaan. Nämä ongelmat korostuvat erityisesti silloin, kun maahanmuuttaja-asiakas käyttää kieltä, joka ei ole hänen vahvin kielensä, toisin sanoen silloin, kun tulkkauskieli on asiakkaan kotiseudulla lingua franca kuten englanti, ranska, venäjä, farsi tai turkki. Puhelintulkkaukseen liittyvät ongelmat voivat myös aiheuttaa tulkkille eettistä stressiä: hän ei ole varma, tulkaako oikein tilanteessa, jolla voi olla asiakkaan kannalta erittäin suuri merkitys. Toisaalta eettistä stressiä voi kuulustelutilanteessa aiheuttaa myös se, että asiakas joutuu allekirjoittamaan kuulustelukertomuksen, johon hänen vaikea tehdä muutoksia.

Tässä esityksessä analysoin puhelimitse tulkattun turvapaikkamenettelyn ensimmäisen osan tallennetta. Turvapaikkamenettelyn ensimmäisen kuulemisen suorittaa yleensä poliisi tai rajavartioston virkamies, ja siinä käsitellään henkilön taustaa ja matkareittiä sekä lyhyesti myös turvapaikan hakemisen syitä. Keskityn analyysissä kohtiin, joissa ymmärtämisvaikeus näyttäisi johtuvan siitä, että tulkattava ja tulkki eivät ole samassa tilassa eivätkä voi siten käyttää kommunikaation tukena normaaleja kontekstia luovia keinoja kuten katseita, äänenpainoja ja normaalia kuulemiskontaktia. Pyrin myös tutkistelemaan sitä, tukeeko autenttisen nauhoitteen analyysi tekemissäni tulkkien haastatteluissa ja omassa autoetnografiassani saamaani tietoa, jonka mukaan etätulkkauksen ymmärtämisongelmat johtuvat pitkälti siitä, ettei tulkki etätulkaustilanteessa kykene välittämään puhetilanteiden ja viestien intentiota tarpeeksi selvästi. Pohdin myös sitä, voidaanko *läsnäolon* käsitteellä lähestyä *kielen affektiivista ulottuvuutta* ja siihen liittyen eritoten "asiallista myötätuntoa" tai "emotionaalista yhteyttä", jotka tulkit haastatteluissa määrittelevät yhdeksi yhteisymmärryksen edellytykseksi. Lopuksi esitän muutamia keinoja, joilla läsnäolon puutteesta aiheutuvia ongelmia voitaisiin mahdollisesti korjata.

Jenny Paananen, Turun yliopisto

Anni-Kaisa Leminen, Vaasan yliopisto

Tulkin läsnäolo yleislääkärin vastaanotolla

Lääkärin ja potilaan välisessä keskustelussa tasapainoillaan tietyn institutionaalisen rakenteen ja roolijaon ehdoilla. Potilas pyrkii kertomaan tilanteestaan oman kokemusmaailmansa ja ymmärryksensä mukaisesti, ja lääkärin tehtävä on ymmärtää potilasta oman lääketieteellisen asiantuntijatietoutensa valossa. Keskustelu on yleensä kahdenkeskinen ja hyvin henkilökohtainen. Tässä esitelmässä tarkastelun kohteena on, miten lääkärin ja potilaan vuorovaikutuksen jäsentymiseen vaikuttaa, kun lääkäriltä ja potilaalta puuttuu yhteinen kieli ja tilanteessa on tästä syystä kolmas osapuoli, tulkki. Keskitymme vastaanottojen vaiheeseen, jossa potilas kertoo vaivastaan. Tavoitteenamme on hahmotella, kuinka vaivasta kertominen toimii, kun dyadista tulee triadi, eli miten tulkin läsnäolo vaikuttaa lääkärin ja potilaan kielellisen ja kehollisen toiminnan organisoimiseen.

Tulkattuja vastaanottoja on tutkittu useilla eri metodeilla (diskurssitutkimus, kyselyt ja haastattelut), ja myös keskusteluanalyttistä tutkimusta on olemassa jonkin verran. Aiempi tutkimus on kuitenkin keskittynyt lähinnä tulkin valintaan liittyviin kysymyksiin (ammattitulkki vs. epävirallinen tulkki, kulttuuriset kysymykset ym.) ja tulkkien tekemiin ratkaisuihin (kääntämättä jättäminen, oma-aloitteiset vuorot, ks. esim. Bolden 2000; Wadensjö 1992). Tässä tutkimuksessa potilaan äidinkielellä käydyn osuuden sisältö jätetään kuitenkin huomioimatta. Tarkoitus ei siis ole arvioida tulkin suoriutumista vaan sitä, kuinka tilanteessa menetellään. Näin ollen tutkimuksen näkökulma on samankaltainen kuin aineiston lääkärin, joka joutuu toimimaan sen varassa, mitä tulkki sanoo ja mitä tulkin ja potilaan vuorovaikutuksesta voi havainnoida ilman kielitaitoa.

Vaivasta kertomisen vaiheessa potilaalla tulisi olla mahdollisuus kertoa käyntinsä syystä omasta näkökulmastaan. Analysoimme esitelmässämme esimerkiksi vuoronvaihtoa ja pohdimme, millaisin keinoin potilas ottaa tilaa tulkatuilla vastaanotoilla ja toisaalta millaiset asiat tulkkauksessa vähentävät potilaan mahdollisuuksia toimia aloitteellisesti. Aineistomme koostuu kuudesta videoidusta yleislääkärin vastaanotosta, jossa potilas kommunikoi suomenkielisen lääkärin kanssa asioimistulkin välityksellä.

Lähteet

Bolden, Galina 2000: Toward understanding practices of medical interpreting: interpreters' involvement in history taking. *Discourse Studies* 2(4): 387–419.

Wadensjö, Cecilia 1992: *Interpreting as Interaction – On dialogue interpreting in immigration hearings and medical encounters*. Linköping University: Linköping Studies in Arts and Science 83.

Teknologia ja läsnäolo

Marjut Johansson, Turun yliopisto

Vuorovaikutusjärjestys verkkokeskusteluissa: Osallistuminen ja toimintakehykset vertailussa

Sosiaalisen median verkkokeskustelut ovat erilaisia: verkkosanomalehtien foorumien viestit ovat usein toisilleen tuntemattomien käyttäjien vihamielistä ja aiheen ohi käytävää ”keskustelua”. Neuvontapalstoilla osallistujat kertovat kokemuksistaan, valittavat ja antavat toisilleen neuvoja. YouTubeissa käyttäjät arvioivat videoiden sisältöjä ja toisten kommentteja puolesta ja vastaan joko kirjoittamalla tai vastausvideoilla (Adami 2015).

Suullisen vuorovaikutuksen tutkimuksessa vuorovaikutusjärjestys (interaction order, Goffman 1982) ja sen jäsentyminen on yksi keskeisiä lähestymistapoja. Verkkokeskustelujen jäsentyneisyys on kuitenkin tutkijoille haastavaa. Niiden vuorottelu on hajanaista, mitä useimmat kuvausmallit ovat lähestyneet teknologisten affordanssien, a/synkronian, koherenssin ja monenkeskeisen vuorovaikutuksen käsitteiden kautta. Verkkokeskustelujen luonnetta on kuvattu mm. kontekstin romahtamisen (context collapse; Marwick & boyd 2011) käsitteen kautta, mutta joka kielentutkimuksellisesta näkökulmasta vinouttaa kontekstin käsitettä.

Tavoitteenani on hahmotella (osittain) toisenlaista lähestymistapaa verkkokeskusteluihin. Lähtökohtanani on verkkokeskustelujen sijoittuminen sosiaalisen median kenttään. Tarkastelen muutamaa verkkokeskustelutyypistä toimintakehysten ja osallistumisen käsitteiden avulla. Päämääränäni on tarkastella, miten ne vaikuttavat siihen, miten osallistujat jäsentävät vuorovaikutusta ja millainen yhteisesti jaettu ymmärrys toiminnasta syntyy. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että vuorovaikutus olisi kollaboratiivista, vaan vuorovaikutuksen tavoite voi olla myös erimielisyyden tai konfliktin rakentaminen keskustelussa (Johansson 2015).

Tutkimus sijoittuu vuorovaikutuksen pragmatiikkaan ja sosiolingvistiikkaan sekä digitaalisen diskurssin tutkimukseen.

Lähteet

Adami, Elisabetta. 2015. What I can (re)make out of it: Incoherence, non-cohesion, and re-interpretation in YouTube video responses. In Marta Dynel & Jan Chovanec (eds.), *Participation in Public and Social Media Interactions* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 233–257.

Goffman, Erving. 1983. The Interaction Order: American Sociological Association, 1982. Presidential Address. *American Sociological Review* 48, 1–17.

Johansson, Marjut. 2015. Bravo for this editorial! Users' comments in discussion forums. In Elda Weizman & Anita Fetzer (eds.), *Follow-ups in Political Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 83–107.

Marwick, Alice E. & danah boyd. 2011. I tweet honestly, I tweet passionately: Twitter users, context collapse, and the imagined audience. *New Media & Society* 1, 114–33.

Sosiaalinen läsnäolo ja vuorovaikutus virtuaalimaailmoissa

Väitöskirjatutkimukseni keskittyy sosiaaliseen läsnäoloon virtuaalitiimeissä. Sosiaalisella läsnäololla tarkoitetaan virtuaalitiimeissä tunnetta tietoisesta yhteydestä muiden kanssa, ja yhteisestä keskittymisestä meneillään olevaan toimintaan fyysisestä etäisyydestä huolimatta, mikä tekee siitä tärkeän ilmiön onnistuneen yhteistyön saavuttamiseksi. Sosiaalisen läsnäolon saavuttaminen virtuaalitiimeissä on usein vaikeaa siksi, että vuorovaikutuksen osapuolet toimivat eri tiloissa yhteisen jaetun tilan sijaan. Teknologian välityksellä tapahtuva vuorovaikutus ehkäisee läsnäolon syntymisen esimerkiksi kehollisen viestinnän keinoin, joihin olemme kasvotusten tapahtuvassa vuorovaikutuksessa tottuneet. Kolmiulotteisten virtuaalimaailmojen, kuten *Second Life*, on ehdotettu luovan paremmat edellytykset virtuaalitiimin jäsenten välisen sosiaalisen läsnäolon saavuttamiseen muihin kommunikaatioteknologioihin verrattuna. Virtuaalimaailmassa käyttäjät ovat vuorovaikutuksessa jaetussa virtuaalisessa tilassa avatar-hahmoina. Avatar toimii käyttäjälleen kehona, jonka avulla hän voi liikkua virtuaalisessa tilassa, kommunikoida muiden kanssa sekä hyödyntää objekteja ja artefakteja toimintansa osana reaali maailman tavoin.

Vaikka virtuaalimaailmojen odotetaan jo teknisten ominaisuuksiensa puolesta luovan käyttäjien välille sosiaalista läsnäoloa, on myös osoitettu, että sosiaalisen läsnäolon synty ei riipu vain käytetystä kommunikaatioteknologiasta, vaan suurelta osin vuorovaikutuksesta. Lisäksi, vaikka sosiaalinen läsnäolo useimmiten mielletään staattiseksi ja subjektiiviseksi arvioksi siitä, kuinka läsnä muiden koetaan olevan, sen on myös hiljattain argumentoitu olevan dynaaminen ryhmätason ilmiö. Aikaisempi tutkimus ja teorit antavat edellytykset havainnoida sosiaalisen läsnäolon syntyä ihmisten välisissä sanallisissa ja sanattomissa vuorovaikutustesteissä sekä toimintajaksoina vuorovaikutuksessa. Sosiaalista läsnäoloa prosessina, joka syntyy ja jota kommunikoidaan hetki hetkeltä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, ei kuitenkaan ole vielä kovin paljon tutkittu.

Väitöskirjani keskittyy tarkastelemaan, miten sosiaalinen läsnäolo syntyy virtuaalimaailmassa toimivan virtuaalitiimin vuorovaikutuksessa. Esitän, että subjektiivista sosiaalista läsnäoloa mittaavien tutkimusmenetelmien rinnalle tarvitaan myös menetelmä, jonka avulla virtuaalitiimin vuorovaikutusprosessia voidaan tarkastella. Esitän, että virtuaalimaailmassa tapahtuvan sosiaalisen läsnäolon synnyn yksityiskohtainen havainnointi vaatii videoaineiston, jossa yhdistyy video avatareina vuorovaikuttavasta virtuaalitiimistä sekä video jokaisesta tiimin jäsenestä siinä fyysisen reaali maailman tilassa, josta käsin hän on yhteydessä virtuaalimaailmaan ja muihin virtuaalitiimin jäseniin. Analyysistrategiani pohjautuu vuorovaikutuksen havainnointia painottaviin tutkimussuuntauksiin, kuten mikroetnografiaan. Keskityn empiirisessä tutkimuksessani tarkastelemaan, miten sosiaalinen läsnäolo ilmenee hetki hetkeltä vuorovaikutuksessa aikaisempien teoreettisesti määriteltyjen dimensioiden kautta. Tutkimukseni pyrkii laajentamaan nykyisiä sosiaalisen läsnäolon tutkimukseen käytettyjä menetelmiä sekä lisäämään ymmärrystä sosiaalisen läsnäolon syntyprosessista virtuaalitiimeissä, jotka toimivat kolmiulotteisissa virtuaalimaailmoissa.

Hämäävä *itse* – läsnäolon ulottuvuuksia institutionaalisessa verkkokeskustelussa

Asynkronisessa verkkokeskustelussa – tässä yliopisto-opiskelijoiden vertaiskeskustelussa – osallistujat voivat ilmaista läsnäolonsa monin tavoin. Läsnäoloa ei kuitenkaan tällaisessa kontekstissa tule käsittää yksiselitteisesti tai sellaisten periaatteiden mukaan, jotka koskevat toisenlaisia keskusteluita. Mitä läsnäolo tarkoittaa, kun puhutaan verkkokeskustelusta? Minkälaisia keinoja osallistujille tarjoutuu läsnäolonsa ilmaisemiseen? (Ks. esim. Rettie 2009.) Pyrin esitelmässäni ottamaan kantaa edellä mainittuihin kysymyksiin, minkä lisäksi keskityn tarkastelemaan yhdenlaista läsnäolon merkkiä – *itse*-sanaa. En luokittele sitä tässä yhteydessä mihinkään sanaluokkaan, sillä esitelmän fokuksessa on nimenomaan *itse*-sanan hämäävä käyttö (sanan luokittelusta ja käytöstä esim. Hakulinen 1982).

Itse-sanaa käytetään aineistossa taajaan sellaisissa kohdissa, joissa osallistujat kertovat subjektiivisesti ajatuksistaan ja teoistaan. On kuitenkin mielenkiintoista, miksi tällainen sana valitaan esimerkiksi *minän* tilalle ja miten sanalla rakennetaan tietynlaista osallistumisen tapaa. Sanan esiintymiskontekstit limittyvätkin keskusteluketjun vuorovaikutukselliseen rakentumiseen, esimerkiksi samanmieliseen kannanottamiseen. Voitaneen pitää selvänä, että *itsellä* otetaan näin kantaa muun muassa siihen, kuinka vahvasti osallistuja on läsnä ja kuinka läsnäolo voidaan luoda muutenkin kuin fyysisesti (vrt. esim. Hutchby 2014).

Aineistona on asynkronisia, Moodle-oppimisympäristössä käytyjä verkkokeskusteluita, joiden aiheina ovat olleet tutkielman tekemiseen ja tieteelliseen kirjoittamiseen liittyvät ilmiöt, kuten aiheen valinta, aineiston analyysitavat, argumentointikeinot ja tieteen popularisointi. Aineisto on kerätty vuosina 2009–2010 yliopiston Tieteellinen kirjoittaminen suomeksi -verkkokurssilta. Teoreettisesti ja metodologisesti tutkimus edustaa teknologiavälitteisen viestinnän keskusteluanalyyttistä tutkimusta, josta puhutaan nykyään digitaalisena keskusteluanalyysinä (ks. Giles, Stommel, Paulus, Lester & Reed 2015).

Lähteet

Giles, David, Stommel, Wyke, Paulus, Trena, Lester, Jessica & Reed, Darren. 2015. The micro-analysis of online data: The methodological development of "digital CA". *Discourse, Context & Media* 7, 45–51. <http://dx.doi.org/10.1016/j.dcm.2014.12.002>.

Hakulinen, Auli. 1982. *Itse*-sanan merkityksestä ja käytöstä. *Virittäjä* 86, 43–56.

Hutchby, Ian. 2014. Communicative affordances and participation frameworks in mediated interaction. Special Issue: Participation framework revisited: (new) media and their audiences/users. *Journal of Pragmatics* 72, 86–89.

Rettie, Ruth (2009). Mobile phone communication: Extending Goffman to mediated interaction. *Sociology* 43(3), 421–438.

Kuulijuuden osoittaminen tietokoneavusteisesti tuotetun puheenvuoron aikana

Keskusteluun osallistujien katseen suunta vaihtelee kumppanista yhteiseen tai muuhun kohteeseen riippuen vuorovaikutustilanteesta. Goodwinin (1981) mukaan osallistujat viestittävät katseella ja kehon asennolla läsnä- tai poissaoloaan. Jos tilanteessa on muuta samanaikaista toimintaa (esim. ruokaillessa), puhujasta poiskatsominen on kuulijalle sallitumpaa (Goodwin 1984). Kuulijan katsominen puhujaan kuulijuuden osoittajana ei ole nykytutkimuksen mukaan yhtä yksiselitteinen ilmiö. Kuulijan katsekäyttämiseen vaikuttavat myös yksilölliset tekijät (Kendon 1990), kulttuuriset tekijät (Rossano ym. 2009) sekä keskustelutoiminnot (Rossano ym. 2009)

Tietokoneavusteisessa keskustelussa puhevammainen ihminen muodostaa puheenvuoronsa kommunikointisovelluksen avulla aktiivimalla koneen näytöllä näkyvän ruudun, jolloin puhesynteesi puhuu kirjaimen, sanan tai kokonaisen viestin ääneen. Kuulija voi seurata viestin muodostamista sekä kuuntelemalla puhesynteessin puhetta että katsomalla viestin rakentumista viestiruutuun. Apuvälineellä tuotettujen viestien rakentaminen vie aikaa ja avusteiset keskustelut ovat luonteeltaan hitaita. Yleensä tällaisessa ei-tyypillisessä keskustelussa molempien osanottajien katse on suuntautuneena kommunikoinnin apuvälineeseen viestin muodostamisen ajan ja kuulija vilkaisee välillä viestin tuottajaa (mm. Noren ym. 2013; Clarke & Wilkinson 2007).

Tässä esityksessä näytän esimerkkejä tietokoneavusteisista keskusteluista, joissa toinen keskustelija on puhevammainen lapsi/nuori ja toinen on puhuva ikätoveri tai aikuinen. Keskustelut on kuvattu osana 2015 alkanutta väitöskirjatutkimustani. Tutkimusaineistona on 28 arkikeskustelua, joissa puhevammainen lapsi/nuori keskustelee joko kommunikointikansion tai kommunikointisovelluksen avulla puhuvan ihmisen kanssa. Pääfokukseni on keskustelukumppanin toiminnan ja käytetyn kommunikointivälineen merkitys avusteisen keskustelun rakentumisessa. Aineistosta tarkemmin tutkittavia keskustelunilmiöitä ei ole vielä rajattu.

Aineiston karkean havainnoinnin perusteella puhuvat kuulijat käyttävät katsettaan eri tavoin kuin tyypillisessä keskustelussa ja kumppaneiden tavat ovat erilaisia myös keskenään. Suurin osa kumppaneista katsoo viestin rakentamisen aikana tietokoneen näyttöä ja välillä viestin tuottajaan. Muutama kumppani katsoo viestin rakentamisen aikana enimmäkseen toisaalle (esim. käsiään) ja vain vilkaisee viestin tuottajaa tai tietokoneen näyttöä. Näissä tilanteissa kuulijat eivät osoita kuulijuuttaan katseella ”puhujaan” ennen kuin tietokoneavusteinen viesti on rakennettu. Kumpikaan keskustelija ei osoita kuulijan jatkuvaakaan toisaalle katsomista ongelmalliseksi.

Lähteet

Clarke, M. & Wilkson, R. (2007). Interaction between children with Cerebral Palsy and their Peers 1: Organizing and understanding VOCA use. *Augmentative and Alternative Communication* 23, 336-348.

Goodwin, C. (1981). *Conversational organization : Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.

Goodwin, C. (1984). Notes on story structure and the organization of participation. In J. Heritage, & J. M. Atkinson (Eds.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis* (pp. 225-246). Cambridge: Cambridge University Press.

Kendon, A. (1990). *Conducting interaction : Patterns of behaviour in focused encounters*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norén, N., Svensson, E., & Telford, J. (2013). Participants' dynamic orientation to folder navigation when using a VOCA with a touch screen in talk-in-interaction. *AAC: Augmentative & Alternative Communication*, 29(1), 20-36.

Rossano, F., Brown, P., & Levinson, S. C. (2009). Gaze, questioning, and culture. In J. Sidnell (Ed.), *Conversation analysis: Comparative perspectives* (pp. 187-249). Cambridge: Cambridge University Press.

Läsnäolo perheen toiminnoissa

Martina Huhtamäki, Helsingin yliopisto

Vetäytyminen monenkeskisessä keskustelussa

Monenkeskisessä, useamman kuin kolmen osanottajan, keskusteluissa osanottajilla on mahdollisuus jakaantua useampaan keskusteluun (Sacks, Schegloff, & Jefferson, 1974). Yksi tai useampi osanottaja voi myös jäädä keskustelun ulkopuolelle ilman, että keskustelu pysähtyy. Esitelmässäni tarkastelen, miten keskustelunosallistajat poistuvat monenkeskisestä keskustelusta ja miten muut osanottajat voivat saada heidät taas osaksi keskustelusta.

Tutkimusmateriaalina on nelinkeskinen keskustelu. Keskustelu on perhekokouksesta, jonka isä pitää kolmen lapsensa kanssa. Lapset ovat 9–15 vuotiaita, kaksi poikaa ja yksi tyttö. Tutkimus on tehty tapaustutkimuksena, keskusteluanalyysin menetelmää hyödyntäen (Sidnell, 2013). Tarkastelen yhdessä sekvenssissä, miten yksi osanottaja (lapsi) vetäytyy keskustelusta, ja miten yksi osanottaja (isä) yrittää saada hänet uudelleen mukaan. Tutkin sekvenssissä sekä verbaalista ja prosodista tuotosta että kehollista orientoitumista.

Tulokset osoittavat, että sekä vetäytymisessä että mukaan vetämisessä käytetään niin verbaalisia, prosodisia kuin kehollisia keinoja. Vetäytymisessä tekniikalla (puhelin) on lisäksi roolinsa. Poika keskittyy puhelimeensa ja orientoituu kehollaan pois keskustelusta. Isä käyttää interrogatiivisia vuoroja, joista yhdellä on nouseva intonaatio, ja kääntyy lapsen puoleen, sekä taputtaa lasta vatsalle saadakseen hänet osallistumaan keskusteluun.

Lähteet

Sacks, H., Schegloff, E. A. ., & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Linguistic Society of America*, 50(4), 696–735.

Sidnell, J. (2013). Basic conversation analytic methods. Teoksessa J. Sidnell & T. Stivers (toim.), *The handbook of conversation analysis* (s. 77–99). Chichester: Wiley-Blackwell.

Tiina Keisanen, Oulun yliopisto

Mirka Rauniomaa, Helsingin yliopisto

Pauliina Siitonen, Oulun yliopisto

”Meehän papan tykö poimiin”

Osallistuminen toimintavaiheiden välisissä siirtymissä perheen metsäretkellä

Esityksessä tarkastellaan toimintavaiheiden välisiä siirtymiä osallistumisen ja toimintaan sosiaalistamisen näkökulmasta. Esitys perustuu videotallennettuun aineistoon, jossa suomen- tai englanninkieliset lapsi-perheet marjastavat tai sienestävät. Sekä marjastus että sienestys ovat toimintaa, jossa vuorottelee pääosin kaksi toistuvaa toimintavaihetta: etsintävaiheen aikana liikutaan maastossa koettaen löytää sopivia luonnon antimia ja poimintavaiheen aikana ne kerätään talteen. Esityksessä tarkastellaan sitä, miten marjastaja- ja sienestäjäperheet siirtyvät yhdestä toimintavaiheesta toiseen ja samalla tekevät siirtymän näkyväksi ja relevantiksi kokemattomalle osallistujalle eli pienelle lapselle. Tutkimusmenetelmänä on keskusteluanalyysi.

Esityksessä pohditaan läsnä olemista ja yhdessä toimimista tutkimalla erilaisia keinoja, joilla pienten lasten osallistuminen marjastukseen ja sienestykseen tehdään mahdolliseksi toimintavaiheiden välisissä siirtymissä. Poimintavaihe voidaan lopettaa esimerkiksi arvioimalla kielellisesti poimintasaalista tai perheen ja erityisesti lapsen suoritusta eli toimintavaiheen viemistä loppuun (*kyllä sinusta Risto tulee mustikanpoimija vielä; there you go*). Samaan aikaan poimintavaiheen lopetus osoitetaan kehollisesti esimerkiksi sulkemalla keruuastia. Poimintavaihetta seuraava etsintävaihe voidaan aloittaa esimerkiksi käyttämällä rajasignaalia (*okay; no ni*) ja viittaamalla uuteen poimintapaikkaan (*katopas tuosta; there's some more*), mikä saa osallistajat liikkeelle maastossa. Etsintävaiheen aloitukseen liittyy myös se, että osallistajat suuntaavat katseen ja muun kehollisen orientaation uutta mahdollista poimintapaikkaa kohti. Siirtymä toimintavaiheiden välillä rakennetaan siis kielellisin ja kehollisin keinoin, ja ne osallistavat lapsen etenevään toimintaan. Lapsen omalle osallistumiselle voidaan kuitenkin tehdä tilaa käyttämällä esimerkiksi implisiittisiä kielellisiä ilmauksia, jotka vain vihjaavat, että siirtymä etsintävaiheeseen olisi paikallaan (*onko vielä; missä ois lissää*). Tällöin vanhempi ikään kuin häivyttää omaa panostaan toiminnassa ja antaa lapselle mahdollisuuden osallistua aktiivisena toimijana. Joka tapauksessa siirtymissä tulee näkyväksi ja neuvoteltavaksi metsäretken sosiaalinen järjestys: vanhemmat orientoituvat ja osallistavat myös lapsen oikea-aikaisiin siirtymiin, jotka mahdollistavat tehokkaan, taloudellisen ja mielekkään marjastuksen ja sienestyksen.

Pia Päiviö, Københavns Universitet
hng786@hum.ku.dk

Läsnäolo ja sen funktiot kolmenvälisissä kommunikaatiotilanteissa – mitä on läsnä puolitoistavuotiaiden kaksikielisten kaksosten puheessa?

Jaettu huomio (joint attention) on välttämätöntä, jotta lapsi pystyy omaksumaan kieltä. Lapsen kieli syntyy kommunikaatiosta eri kommunikaatiotilanteissa (Tomasello 2003: 65.) Mikä on äidin tai isän rooli, kun lapsi alkaa verbaalisti kommunikoida vuorovaikutustilanteessa? Mitä lapsi tekee kommunikaatiotilanteessa? Mitä tarkoittaa läsnäolo kolmenvälisissä kommunikaatiotilanteissa? Mitkä ovat sen funktiot? Mitä on läsnä noin puolitoistavuotiaiden kaksikielisten kaksosten puheessa?

Esitelmässäni tarkastelen yhteensä noin kahden tunnin pituista videoaineistoa puolitoistavuotiaiden suomalais-saksalaisten kaksosten kommunikaatiosta alkuillan kolmenvälisissä leikki-tilanteissa (vanhempi + kaksoset). Tutkin sitä, mistä kaksosten puhe koostuu, ja mitä puheessa on läsnä. Teoriataustanani käytän Michael Tomasellon ajatuksia kielenomaksumisesta sekä Michael Bahtinin (1981, Holquist 1990) *lausuman* ja *dialogisuuden* käsitettä, erityisesti sitä, että lausuma – tai sen osa – ottaa kantaa aikaisempiin lausumiin ja suhteuttaa puhujan ilmaiseman merkityksen toisten subjektien lausumissa ilmaisemiin positioihin. Täten kaikki lausumat ovat välttämättä dialogisia (Todorov 1984, Bakhtin 1981, Lähteenmäki 2002: 196). Tutkin aineistossani kaksikielisten kaksosten lausumia ja koetan määritellä niiden motivaatioita ja alkuperää.

Lähteet

Bakhtin, Michael 1981: *The dialogic Imagination. Four Essays*. Univ. of Texas Press.

Holquist, Michael 1990: *Dialogism*. Routledge, London.

Todorov, Tzvetan 1984: *Mikhail Bakhtin. The Dialogical Principle*. Theory and History of Literature, Volume 13. Univ. of Minnesota Press.

Tomasello, Michael 2003: *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Harvard Univ. Press.

Tomasello, Michael & J. Farrar 1986: Joint Attention and early language. *Child Development* 40, p. 7–24.

Tomasello, Michael, S. Mannle & A. Kruger 1986: Linguistic environment of one to two year old twins. *Developmental Psychology* 22, 169–176.

Läsnäolo ja vuorovaikutuksen haasteet

Katja Dindar, Itä-Suomen yliopisto

Terhi Korkiakangas, UCL Institute of Education

Aarno Laitila, Itä-Suomen yliopisto

Eija Kärnä, Itä-Suomen yliopisto

Autismin kirjon lasten visuaalinen orientaatio vuorovaikutuskumppaneihin pelitilanteessa

Autismiin liitetään monenlaisia tarkkaavaisuuden ja visuaalisen orientaation haasteita, jotka voivat vaikuttaa vuorovaikutukselliseen osallistumiseen. Tutkimusten mukaan autismin kirjon henkilöt esimerkiksi harvoin käyttävät katsettaan havaintojen tai kokemusten jakamiseksi vuorovaikutuskumppaneidensa kanssa (Meindl & Cannella-Malone, 2011), mikä voi vaikeuttaa sosiaalista läsnäoloa. Valtaosa tutkimuksista on kuitenkin toteutettu kokeellisten asetelmien avulla eikä tutkimusta ole juurikaan tehty luonnollisissa olosuhteissa mikroanalyttisemmillä menetelmillä (ks. Korkiakangas & Rae, 2014).

Tässä esitelmässä tarkastelemme autismin kirjon lasten katseen käyttöä opetuksellisen pelin pelaamisen aikana. Aineisto koostuu pelitilanteiden videotallenteista, joissa lapset pelaavat kehollista Kinect-peliä aikuisten vuorovaikutuskumppaniensa (opettajia, avustajia, tutkijoita) läsnä ollessa. Pelaamisen aikana lapset käyttävät silmänliikkeitä, jotka mahdollistavat lasten katseen liikkeiden tarkan tutkimuksen.

Esitelmässä kiinnitämme huomiota tilanteisiin, joissa lapsi kääntää katseensa pelistä *poispäin* ja suuntaa sen kohti vuorovaikutuskumppaniaan. Tällaiset katseet voivat viitata lapsen vaikeuksiin ylläpitää tarkkaavaisuuttaan pelissä ja pelaamisessa. Analyysi kuitenkin osoittaa vuorovaikutuskumppanien olevan responsiivisia tällaisille katseille ja pitävän niitä vuorovaikutuksellisesti merkityksellisinä aloitteina. Esityksen analyysi keskittyy erityisesti sekvensseihin, joissa vuorovaikutuskumppanit kohtelevat lapsen katsetta *palautteenhakemisena*. Esityksessä tarkastelemme, kuinka katseen suunta ja kesto sekä ajoittuminen suhteessa puheeseen ja muuhun ilmaisuun (mm. lapsen emotionaalisiin ilmaisuihin) tekevät siitä vuorovaikutuskumppaneille intentionaaliseksi tulkittavan vuorovaikutusaloitteen.

Analyysi osoittaa autismin kirjon lasten visuaalisesti orientoituvan vuorovaikutuskumppaneihinsa pelin pelaamisen aikana. Näillä vuorovaikutuskumppaniin kohdistuvilla katseilla lapset tekevät aloitteita pelitilanteen jakamiseksi. Luonnollisissa olosuhteissa kerätyn silmänliikeaineiston keskusteluanalyttinen tutkimus on metodisesti uusi lähestymistapa, joka mahdollistaa katseenkäytön tarkan analyysin osana laajempaa vuorovaikutustilannetta.

Sanaston kehityksen tukeminen sisäkorvaistutetta käyttävien lasten puheterapiassa

Tutkimuksessa tarkastellaan vaikeasti kuulovammaisten, sisäkorvaistutetta käyttävien lasten (SI-lasten) puheterapiavuorovaikutusta. Tarkastelun kohteena on tehtävätilanteita, joissa lapsi ja puheterapeutti tekevät sanasto- ja nimeämisharjoituksia. SI-lasten sanaston omaksuminen on usein kuulevia lapsia hitaampaa, ja siksi sanaston kuntoutus on yksi puheterapian keskeisiä osa-alueita. SI-lasten kielellistä kehitystä koskevissa tutkimuksissa on arvioitu lasten kielellisiä taitoja, mutta puheterapiavuorovaikutusta ja puheterapeutin ammatillisia käytänteitä ei ole aikaisemmin tutkittu.

Tutkimuksessa tarkastellaan puheterapeutin ammatillisia käytänteitä sanastoharjoittelussa SI-lasten kanssa. Erityisesti tarkastellaan, miten sanaston oppimista tuetaan tehtävävuorovaikutuksessa ja miten sanaston käyttöön liittyviä ongelmia käsitellään. Tutkimuksen osallistujat ovat kolme synnynnäisesti vaikeasti kuulovammaista, sisäkorvaistutetta käyttävää lasta sekä heidän puheterapeuttinsa. Lasten puheterapiatilanteita on videoitu ja analysoitu keskusteluanalyysia käyttäen.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että puheterapeutti tuki lasten sanaston kehitystä multimodaalisilla keinoilla, kuten esimerkiksi kielellisillä muotoiluilla ja prosodian korostamisella. Näillä keinoilla tuettiin sekä sanamerkitysten että sanojen fonologisen äänneasun oppimista. Tehtävätilanteissa puheterapeutti laajensi lapsen sanastoa, tarkensi ja korjasi sanamerkityksiä sekä mallitti oikeaa fonologista äänneasua.

Terapeutti pyrki toiminnallaan tukemaan lapsen osallistumista tehtävävuorovaikutukseen. Tehtäväratkaisut tuotettiin usein lapsen ja terapeutin yhteistyönä. Terapeutti huomioi tehtävätilanteissa kaikki lapsen yritykset ja kohteli tätä kompetenttina vuorovaikutuskumppanina lapsen heikoista kielellisistä taidoista huolimatta. Terapeutti pyrki siten omalla toiminnallaan vahvistamaan lapsen aktiivista roolia tehtävänratkaisussa.

Tutkimus lisää tietoa puheterapiavuorovaikutuksen piirteistä, ja syventää ymmärrystä terapeutin ammatillisista käytänteistä SI-lasten puheterapiassa. Tutkimuksen havainnot voivat tarjota hyödyllistä informaatiota SI-lasten kanssa työskenteleville puheterapeuteille sekä SI-lasten vanhemmille.

Dominanssi ja affiliaatio osallistumisen parametreina: Interpersoonallinen teoria ja keskustelunanalyysi vuoropuhelussa

Timothy Learyn (1957) kehittämän *interpersoonallisen teorian* perusajatus on, että yksilön pyrkimys sosiaalisten tilanteiden emotionaaliseen hallintaan synnyttää säännönmukaisuutta vuorovaikutukseen. Sosiaalisessa tilanteessa yksilö pyrkii suuntautumaan toiseen niin, että hän vapautuu tilanteen virittämästä ahdistuneisuudesta, pystyy säilyttämään itsearvostuksensa ja parhaassa tapauksessa kokee myös erityistä emotionaalista mielihyvää. Teorian mukaan suurinta osaa ihmisten erilaisista tavoista osallistua sosiaaliseen vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa voidaan kuvata kahden dimension, *dominanssin* ja *affiliaation*, avulla. Affiliaation ja dominanssin on katsottu liittyvän kahteen perustarpeeseen, joita ihmisillä on sosiaalisessa kanssakäymisessään: tarve toimia ja tarve liittyä yhteen.

Vaikka interpersoonalliseen teoriaan tukeutuvassa tutkimuksessa on perinteisesti käsitelty ihmisten yleisiä toimintataipumuksia, viime vuosina on ryhdytty tarkastelemaan myös sitä, kuinka dominanssi ja affiliaatio ilmenevät vuorovaikutuksessa hetki hetkeltä. Sadler (2009) ja hänen tutkijatoverinsa kehittivät menetelmän, jossa joystickia käyttävä reittaaja katsoo videotallennettua vuorovaikutusaineistoa ja arvioi kunkin osallistujan hetkittäin ilmaisemaa dominanssia ja affiliaatiota. Tästä näkökulmasta interpersoonalliseen teoriaan tukeutuvan tutkimussuuntauksen ja keskustelunanalyysin välille hahmottuu yhtymäkohtia. Onhan keskustelunanalyysin piirissä pitkät ajat tutkittu niin dominanssia kuin affiliaatiotakin ja tehty näkyväksi erilaisia säännönmukaisuuksia siinä, kuinka dominanssi ja affiliaatio rakentuvat erilaisissa toimintasekvensseissä.

Esityksessäni kerron tutkimusryhmässämme parhaillaan tekeillä olevasta, keskustelunanalyysiin pohjautuvasta tutkimuksestamme, jossa sovellamme lisäksi Sadlerin joystick-menetelmää. Aineisto koostuu dyadisista keskusteluista (n=26), joista osassa osallistujat ovat neurotyypillisiä naisia tai miehiä (n=9, n=7), ja osassa toinen osapuoli on neurotyypillinen henkilö ja toisella osapuolella on Aspergerin oireyhtymä (n=10). Aineistot sisältävät runsaasti tarinankerrontaa ja analyysi keskittyy siihen, kuinka osapuolet ilmaisevat dominanssia ja affiliaatiota kerrontasekvenssien edetessä. Analyysissa yhdistämme toisiinsa laadullista keskustelunanalyyttistä lähestymistapaa ja kvantitatiivista dominanssin ja affiliaation välisen yhteispelin tarkastelua erityyppisissä dyadeissa.

Lähteet

Sadler, P., Ethier, N., Gunn, G. R., Duong, D., & Woody, E. (2009). Are we on the same wavelength? Interpersonal complementarity as shared cyclical patterns during interactions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 1005-1020.

Leary, T. (1957). *Interpersonal diagnosis of personality*. New York: Ronald.

Empatia, tulkitseminen ja fysiologiset tunneprosessit psykoterapiassa

Psykoterapeuttisessa työskentelyssä on keskeistä potilaan ja terapeutin välinen yhteisymmärrys ja tunteiden kommunikointi. Keskustelunanalyysi tarjoaa menetelmän, jolla terapiassa ilmeneviä tunteita ja yhteisymmärrystä voidaan tarkastella vuorovaikutuksen tasolla. Vaikka psykoterapiassa ollaan kiinnostuneita mielen sisällöistä, keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa osallistujien intentiot, emootiot ja muut sisäiset prosessit ovat yleensä tutkimuksen kohteena vain niiden sosiaalisen ilmiön suhteen. Tässä tutkimuksessa olemme ottaneet uudenlaisen lähestymistavan vuorovaikutuksen ja tunteiden välisiin yhteyksiin yhdistämällä keskustelunanalyttisen menetelmän fysiologisen aktivaation mittauksiin.

Esitelmässä raportoimme tuloksia tutkimuksesta, jossa olemme keskittyneet terapeutin formulaatioihin potilaan puheesta. Tutkimuksen aineistona on yhteensä 30 tuntia viidestä eri psykodynaamisesta terapiasta. Nauhoitukset ovat oikeilta terapiaistunnoilta, joiden aikana on mitattu osallistujien fysiologista aktivaatiota: sydämen sykettä, ihon sähkönjohtavuutta ja kasvonlihasten aktivaatiota. Olemme koodanneet tutkimusaineistosta keskustelunanalyttiseen menetelmään perustuen kaikki terapeutin formulaatiot ja formulaatioista niiden mahdollisen haastavuuden suhteessa potilaan edellä sanomaan. Haastavissa formulaatioissa terapeutti tulkitsee potilaan puhetta tavalla, jota potilas ei itse tuonut esiin, esimerkiksi tekemällä siirtymän ulkoisen maailman viittauskohteista sisäiseen maailmaan tai kuvaamalla potilaan tunnetta jollakin tavalla toisenlaisena kuin potilas sitä kuvasi. Olemme mitanneet myös terapeutin formulaatioiden empatiaa. Empatian mittaus ei ollut keskustelunanalyttinen, vaan nauhoja katsovan ulkopuolisen arvioijan vaikutelmaan perustuva. Koodausten ja arvioiden luotettavuus tarkastettiin.

Tulokset osoittavat tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä terapeutin haastavien formulaatioiden, terapeutin empatian ja osallistujien fysiologisen aktivaation välillä. Tulokset osoittavat myös eroja siinä, miten terapeutti ja potilas reagoivat fysiologisesti suhteessa erilaisiin formulaatioihin. Potilaiden fysiologisen aktivaation suhteen vahvin tulos oli terapeutin empatian rauhoittava vaikutus. Kiinnostavaa on myös haastamisen ja empatian yhteenkietoutuminen terapeutin formulaatioissa: nämä "kaksisuuntaiset" interventiot vaikuttavat erityisen merkityksellisiltä myös fysiologisen aktivaation kannalta. Tulokset avaavat näkökulmia tunteiden sosiaaliseen säätelyyn, psykoterapian luonteeseen ja osallistujien erilaisten roolien (ammattilainen ja asiakas) ilmenemiseen.